

SILVIA COBUSNEANU

SPAȚIU GENDER CONFORTABIL

ROZ vs ALBASTRU BARBIE vs BIONICLE

DESPRE ȘI DINCOLO DE DICOTOMII:
ÎN CĂUTAREA SPAȚIULUI GENDER CONFORTABIL

albastru
independent
puternic

roz
dependentă
fragilă

Silvia COBUSNEANU

ROZ vs ALBASTRU
BARBIE vs BIONICLE
DESPRE ȘI DINCOLO DE DICOTOMII: ÎN
CĂUTAREA SPAȚIULUI GENDER
CONFORTABIL

Lumen

Iași, 2008

Silvia COBUSNEANU
ROZ vs ALBASTRU BARBIE vs BIONICLE
DESPRE ȘI DINCOLO DE DICOTOMII: ÎN CĂUTAREA
SPAȚIULUI GENDER CONFORTABIL

Editura Lumen este acreditată CNCIS sub nr 003
www.edituralumen.ro, www.librariavirtuala.com

Redactor: Morariu Irina Maria

Coperta: Carmen Costea, graphic designer

Desenele de pe spatele copertei au fost realizate de:

Bionicle: Andrei Cristea, 8 ani

Barbie: Daria Șerbănescu, 6 ani

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale:

COBUSNEANU, Silvia

ROZ vs ALBASTRU BARBIE vs
BIONICLE. Despre și dincolo de
dicotomii: în căutarea spațiului gender
confortabil/ Silvia COBUSNEANU

-Editura Lumen, Iași

Bibliografie

Pag. 151

ISBN-978-973-166-101-8

373.24

Silvia COBUSNEANU

ROZ vs ALBASTRU
BARBIE vs BIONICLE

**DESPRE ȘI DINCOLO DE DICOTOMII: ÎN
CĂUTAREA SPAȚIULUI GENDER
CONFORTABIL**

**O cercetare calitativă despre construcția identității
de gen cu și la preșcolarii dintr-o grădiniță
românească**

Lumen

Iași, 2008

Pagin 1 sat goal inten ionat

Mulțumiri

În forma ei originală, lucrarea de față a fost scrisă ca disertație pentru Masteratul multidisciplinar *Copiii și copilăria în societățile în schimbare*, oferit de Facultatea de Sociologie și Asistență Socială de la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, dezvoltat acum ca masterat internațional sub numele de *European Master on Children's Rights*.

Deoarece formația mea inițială este cea de filolog, conceperea lucrării nu ar fi fost posibilă fără susținerea permanentă a profesorilor implicați în acest program.

Țin să adresez un cuvânt de mulțumire tuturor profesorilor, români și străini, care ne-au învățat să privim într-o perspectivă mult mai largă, integratoare, problematica drepturilor copiilor: Prof. Univ Dr. Elisabeta Stănciulescu pentru finețea detaliilor în analiza problemelor legate de construcția socială a copilului și copilăriei, precum și pentru rigoarea și acuratețea cu care ne-a învățat să privim cercetarea cu copiii; Prof. Univ dr. Maria Roth pentru întrebările ridicate în legătură cu respectarea drepturilor copiilor din perspectiva asistenței sociale, pentru continuul sprijin academic și pentru îndrumarea în conceperea prezentei lucrări sub formă de disertație; Conf. Dr. Oana Benga pentru sugestiile prețioase din domeniul psihologiei, Conf. Dr. Sorina Poledna și Prof. Dr. Livia Popescu pentru felul în care am dezbătut probleme de justiție juvenilă, respectiv politici ale statului. Un gând special se îndreaptă către Ioana Orzea, cea care m-a ajutat cu sugestii în perioada conceperii acestei lucrări și cea ale cărei seminarii despre sociologia copilăriei m-au fascinat întru totul.

Nu în ultimul rând, mă întorc din nou spre a mulțumi Prof. Univ Dr. Elisabeta Stănciulescu și Prof. Univ.Dr. Maria Roth pentru căldura cu care m-au ghidat, pentru pasiunea pe care mi-au insuflat-o și încurajările de a continua munca mea cu copiii.

Extras din volumul:

Cobusneanu, S. (2008). ROZ vs ALBASTRU BARBIE vs BIONICLE. Despre i dincolo de dicotomii: în c utarea spa iului gender confortabil. Ia i, România: Lumen.

Pagin 1 sat goal inten ionat

Extras din volumul:

**Cobusneanu, S. (2008). ROZ vs ALBASTRU BARBIE vs BIONICLE. Despre i dincolo de dicotomii: în c utarea spa iului
gender confortabil. Ia i, România: Lumen.**

Cuprins:

INTRODUCERE	9
CAPITOLUL 1. Construcția identității de gen la preșcolari. Considerații teoretice	13
1.1. Tema, obiectivele și întrebările de cercetare	13
1.2. Schema conceptuală.....	17
1.2.1 Precizări terminologice: gen, preșcolari, grup de egali..	17
1.2.2. Contextualizarea studiului	23
CAPITOLUL 2. Metodologia cercetării	33
2.1. Populația investigată	33
2.2. Metode de recoltare a datelor. Reflecții critice cu privire la validitate.....	36
2.3. Etica cercetării cu copiii	50
CAPITOLUL 3. Rezultatele cercetării: prelucrarea și interpretarea datelor	53
3.1. Credențe și comportamente: axa timpului.....	53
3.2. Credențele copiilor.....	56
3.2.1. Meserii/activități : „Când sunt mare vreau să fiu Albă ca Zăpada ca să vină prințul”.....	57
3.2.2 Haine și culori : „Roșul este doar numai pentru fete?”.....	67
3.1.3 Jucării. Cu ce se joacă fetele și băieții? „Dă-o-ncolo de mașini că-s pentru băieți”.....	71
3.3. Comportamentele copiilor	77
3.3.1. Alegerea partenerului de joacă. Cu cine se joacă fetele și băieții?	78
3.2.2 Cum se joacă fetele și băieții?	82
3.4. Drepturile copiilor.....	102
3.4.1. Ce drepturi ale copilului au fost respectate și în ce fel au fost acestea acoperite?	102
3.4.2. Discriminarea de gen	103
3.4.3. Doar discriminare de gen?	106

Extras din volumul:

Cobusneanu, S. (2008). ROZ vs ALBASTRU BARBIE vs BIŢNICLE. Despre i dincolo de dicotomii: în c utarea spa iului gender confortabil. Ia i, România: Lumen.

CONCLUZII	111
1. Despre construcția identității de gen la preșcolari	111
2. Deschideri: noi interogații de cercetare.....	117
2.1. Relația cadre didactice-copii.....	117
2.3. Roluri de părinți. Discuții despre căsătorie.....	121
2.4. Reacții la non-conformitatea genului.....	124
2.5. Echipă. Conflicte. Negocieri.....	125
ANEXE.....	127
BIBLIOGRAFIE	145

Extras din volumul:

Cobusneanu, S. (2008). ROZ vs ALBASTRU BARBIE vs BIONICLE. Despre și dincolo de dicotomii: în căutarea spațiilor
gender confortabil. Iași, România: Lumen.

INTRODUCERE

Subiectul principal abordat în această cercetare, și anume genul social (gender), se referă la diferențele psihologice, sociale și culturale dintre femei și bărbați, la ceea ce este feminitate și masculinitate. Interesul de a cerceta genul și felul în care acesta este construit la preșcolari are atât rațiuni legate de raritatea cercetărilor calitative cu copii în spațiul românesc, cât și rațiuni practice, de a sintetiza unele studii care fac recomandări părinților și cadrelor didactice pentru înlăturarea stereotipurilor de gen și valorizarea potențialului atât al fetelor cât și al băieților. Logica acestei cercetări calitative a fost aceea de a descrie universul/universurile preșcolarelor români, în construcția conceptelor legate de gen la nivelul grupului de egali, dar cu o permanentă filtrare prin perspectiva respectării drepturilor copilului.

Genul este construit cultural, iar preșcolarii, chiar dacă au stereotipuri de gen preluate din mediu, sunt flexibile și pot fi încă schimbate. Dacă societatea ne dirijează mereu să privim lumea printr-o lentilă a identității de gen și să gândim în dicotomii, acest lucru nu mai poate fi acceptat cu ușurință, căci în acest fel nu facem decât să limităm alegerile de viață ale copiilor. În loc să împărțim lumea în două mari tabere, fete și băieți, roz și albastru, Barbie și Bionicle, ideal ar fi să căutăm acel spațiu în care copiii să se simtă confortabili să aleagă dintr-un spectru larg de atitudini, valori și comportamente. Întărirea exclusivă a comportamentelor stereotipe limitează accesul la șanse egale pentru ambele categorii. Atât Convenția Națiunilor Unite privind drepturile copilului cât și legile din România pledează pentru pregătirea copilului într-o societate liberă, care promovează egalitatea între sexe și o educație care nu discriminează. Mai multe articole de lege fac referire directă la problematica gen:

Extras din volumul:

Cobusneanu, S. (2008). ROZ vs ALBASTRU BARBIE vs BIONICLE. Despre i dincolo de dicotomii: în c utarea spa iului gender confortabil. Ia i, România: Lumen.

- *principiul egalității de șanse și al nediscriminării* (art 29 din Convenția Națiunilor Unite privind drepturile copilului (1990) și Legea 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului (art. 6 și art. 7);
- *luarea în considerare a capacităților, nevoilor și aspirațiilor diferite ale persoanelor de sex masculin și, respectiv, feminin și tratamentul egal al acestora* (art. 1 din Legea nr. 202/2002 privind egalitatea de șanse între femei și bărbați).

La un nivel mai profund al analizei, încălcarea drepturilor copiilor poate fi gândită ca venind nu numai din partea adulților sau a societății. După cum vor arăta datele, chiar în interiorul culturii de egali, între copii, putem vorbi despre încălcări ale dreptului celuiilalt la alegere: spre exemplu, preferințele copiilor pentru partenerii de joacă și credințele lor țin de acceptarea/refuzul celorlalți în cazul alegerii unui partener de joacă fată sau băiat. Va fi astfel interesant de observat cum își respectă copiii drepturile unul celuiilalt în condițiile în care ei au deja formate anumite expectanțe în ceea ce privește alegerea partenerilor de joacă sau a jucăriilor, utilizarea și negocierea spațiului interactiv și cum sunt văzuți cei care rezistă prescripțiilor de roluri. Vor fi aduse în discuție și câteva secvențe în care copiii înșiși încearcă să submineze autoritatea adulților. În schimb, problematica discriminării la nivelul grupului de egali va fi pusă în legătură nu numai cu genul, ci și cu alți markeri ce apar în astfel de fenomene de discriminare, abilitățile și competențele sociale spre exemplu putând juca un rol extrem de important în dinamica grupului, fiind de altfel predictorii pentru sănătate psihologică.

În calitate de consumatori, copiii sunt dependenți de părinții lor, dar sunt negociatori activi în deciziile care se iau în legătură cu cumpărarea jucăriilor și accesul lor la mass-media. (Corsaro [2005 :128-131]). În urma interviurilor realizate cu copiii pe subiectul jucăriilor genizate, au reieșit câteva aspecte care ar putea constitui date și metode interesante pentru producătorii de jucării, pe cercetătorii din marketing interesându-i semnificația și

Extras din volumul:

ROZ vs ALBASTRU BARBIE vs BIONICLE.

Despre și dincolo de dicotomii: în căutarea spațiului gender confortabil

valoarea simbolică pe care copiii o atașează jucăriilor. Prin astfel de cercetări putem să îi înțelegem pe copii în calitate de consumatori de jucării și alte bunuri materiale, să aflăm care sunt preferințele lor. Ei pot deveni astfel co-producători de date în cercetări calitative. În aceeași linie de gândire, observațiile făcute în cadrul acestui studiu, precum și alte cercetări, arată că fetele și băieții utilizează în mod diferit spațiile de joacă, dar din păcate, spațiile publice nu răspund de cele mai multe ori în mod echitabil nevoilor fetelor și ale băieților. Din acest punct de vedere, datele reieșite din prezenta cercetare ar putea interesa anumite organizații care susțin drepturile copiilor prin promovarea oportunităților egale atât pentru fete cât și pentru băieți și conștientizarea, în special a autorităților, de nevoile diferite pe care copiii le pot avea în funcție de gen, în ceea ce privește folosirea spațiilor de joacă. Va fi descris aici un proiect al copiilor implicați în acest studiu care a fost prezentat autorităților locale.

Descrierea universului social al copiilor și în special credințele și comportamentele acestora legate de gen, precum și căutarea spațiului confortabil dpdv al genului social vor fi făcute de-a lungul observațiilor și interviurilor cu copiii despre meserii și activități, haine și culori, jucării, alegerea partenerului de joacă, stiluri de joacă, strategii de acces, la care se adaugă unele recomandări pe baza studiilor despre reducerea stereotipurilor de gen, soluții pentru integrarea copiilor timizi sau marginalizați. Astfel, primul capitol aduce câteva precizări terminologice necesare pentru clarificarea termenilor cu care am operat aici, dar și o situare a studiului în contextul abordărilor actuale. Capitolul II detaliază diverse metode folosite în această cercetare, dar și în cercetările cu copii în general, precum și aspecte ale eticii cercetării cu copii. Din păcate în România există încă prea puține cercetări calitative cu copii pentru a putea compara date și metode de cercetare. De asemenea, întrucât a fi „corect sau incorect dpdv al genului” se referă la norme stabilite de societate în conformitate cu cultura respectivă, se cere necesitatea unor studii

Extras din volumul:

Cobusneanu, S. (2008). ROZ vs ALBASTRU BARBIE vs BIONICLE. Despre i dincolo de dicotomii: în c utarea spa iului gender confortabil. Ia i, România: Lumen.

transculturale, recente, care să reflecte schimbările de percepție din societățile în schimbare. Următorul capitol, cel mai lung în economia acestei lucrări, prezintă datele și interpretarea acestora, pentru ca în final studiul să se încheie pe de o parte cu câteva concluzii, dar să se și deschidă cu noi interogații de cercetare, care sper, vor face subiectul altor cercetări cu și pentru copiii din România.

Extras din volumul:

Cobusneanu, S. (2008). ROZ vs ALBASTRU BARBIE vs BIONICLE. Despre i dincolo de dicotomii: în c utarea spa iului
gender confortabil. Ia i, România: Lumen.

CAPITOLUL 1

Construcția identității de gen la preșcolari. Considerații teoretice

Pentru început voi detalia tema și întrebările de cercetare de la care am pornit, punctând aspectele care vor fi urmărite în acest studiu, pentru ca mai apoi să fac unele precizări terminologice ale conceptelor cu care s-a operat: ce înseamnă gen social, stereotipuri de gen, confortabil dpdv al genului, preșcolar sau grup de egali.

1.1. Tema, obiectivele și întrebările de cercetare

Identitatea de gen este măsura în care o persoană se consideră băiat sau fată, bărbat sau femeie. Analiza de față va aduce în discuție felul în care preșcolarii își construiesc identitatea de gen, ce înseamnă pentru ei să fie fată sau băiat și cum se manifestă fetele și băieții.

Ipoteza de la care am pornit a fost aceea că modul în care copiii își definesc conceptele despre gen se manifestă concret prin ceea ce cred ei despre a fi fată sau băiat, ce aleg, ce preferă, cum se comportă, cu cine, cu ce și cum se joacă. Acest lucru s-a realizat prin descrierea și observarea anumitor credințe și comportamente manifestate de aceștia în interacțiunile din interiorul grupului de egali. Pentru a descrie anumite **credințe** ale copiilor am folosit metode prin care au putut reieși părerile lor în legătură cu aspecte legate de gen, ce atitudini iau și ce valoare atașează acestora. **Comportamentele** au vizat felul în care copiii

Extras din volumul:

Cobusneanu, S. (2008). ROZ vs ALBASTRU BARBIE vs BIONICLE. Despre i dincolo de dicotomii: în c utarea spa iului gender confortabil. Ia i, România: Lumen.

se joacă, cum se manifestă în mod concret fetele și băieții. Atât credințele cât și comportamentele copiilor vor arăta nu numai variațiile intercategoriale-similaritățile și diferențele între grupele de vârstă alese-, cât și variațiile intracategoriale.

Alte subteme vor fi abordate în lucrarea de față: segregarea de gen, joaca mixtă, transgresiunile și măsura în care istoricul interacțional al copiilor este un marker al nivelului ridicat sau scăzut al fenomenelor menționate. Corsaro ([2005:173], *apud* Thorne) menționează că studiile legate de identitatea de gen tind să pună accentul pe diferențele între cele două grupuri (fete și băieți) și să ignore similaritățile. Există însă numeroase interacțiuni între aceștia care nu pot fi ignorate. De aceea, la nivelul comportamentelor, nu vor fi observate doar fenomene de segregare, ci și de joacă mixtă și de transgresiune, acest ultim fenomen fiind numit în literatura de specialitate *borderwork* (Corsaro [2003], Corsaro [2005:215], *apud* Thorne).

Mai multe cercetări menționate de Corsaro [2003:1307] arată că **segregarea de gen** apare la copii în jurul vârstei de trei ani, este foarte clară în jurul vârstei de 5 ani și atinge apogeul în școala primară. Pentru a testa această ipoteză în cazul de față, au fost observate 3 grupe de grădiniță, omogene ca vârstă, cu copii între 3-7 ani. Se vor observa credințele și comportamentele copiilor din primele trei grupe de vârstă și felul în care aceste concepte prind contur de-a lungul vârstei preșcolare.

Cercetările actuale din sociologie atrag atenția asupra importanței **compoziției grupurilor** de egali în dinamica procesului de modelare a identității de gen. Într-un studiu comparativ, având ca temă segregarea de gen, Corsaro [2003:1320] arată că, datorită structurii programelor educaționale din grădinițele din Italia, copiii aveau un istoric interacțional lung, ceea ce făcea ca segregarea de gen între fete și băieți să fie mai redusă. Modelul educațional românesc este asemănător celui din Italia, astfel că cele trei grupe mai sus menționate vor fi comparate cu o grupă eterogenă ca vârstă, cu un istoric

interacțional variabil. De asemenea, Corsaro [2005:173] îi menționează pe Whiting și Edwards care, făcând o recenzie a studiilor interculturale despre lumile copiilor, au găsit dovezi clare că segregarea este foarte puternică la 6 ani, dar au notat că „segregarea pare să fie o caracteristică a interacțiunilor sociale între aceeași vârstă și nu vârste diferite”. Datele empirice vor arăta prin comparație în ce măsură istoricul interacțional și vârsta sunt legate de segregarea copiilor și dacă în acest caz particular segregarea este mai pronunțată în grupa mixtă sau în grupele omogene ca vârstă.

Conceput ca disertație a unui masterat de drepturi ale copilului, unele aspecte ale acestui studiu vor fi analizate prin prisma **drepturilor copilului**. Conceptul de **stereotip de gen** și de aici **corect/incorect dpdv al genului, confortabil dpdv al genului social** vor fi dezbătute în acest context. Schimbarea stereotipurilor de gen este foarte dificilă, uneori imposibilă, dar ceea ce se poate schimba este percepția părinților și a profesorilor despre diferențele de gen și mai ales despre cum pot fi depășite aceste bariere în dezvoltarea optimă a copiilor (Petrovai [2004]). Educația în funcție de nevoile specifice ale fiecărui gen poate fi corelată cu un concept numit în literatura de specialitate „flexibilitatea rolurilor de gen” (Lerner, Steinberg, eds., [2004:250]), definit ca „abilitatea unei persoane de a-și schimba comportamentul, indiferent de gen, pentru a se adapta cerințelor contextului”. Adoptarea comportamentelor specifice rolurilor de gen poate să restricționeze alegerile de viață ale individului, în timp ce flexibilitatea rolurilor de gen deschide mai multe căi spre comportamente și alegeri diferite, fiind asociată cu o sănătate psihologică optimă. Pornind de la ideea că „genul se dezvoltă ca funcție a multiplelor contexte din care copilul face parte” (Lerner, Steinberg, eds.) [2004:233-263]) am gândit inițial această lucrare pe mai multe dimensiuni: cea a grupului de egali, a cadrelor didactice și a părinților. Din cauza lipsei de timp și a spațiului alocat acestei lucrări, dar și pentru că fiecare dintre aceste dimensiuni joacă un rol important în modelarea identității de gen

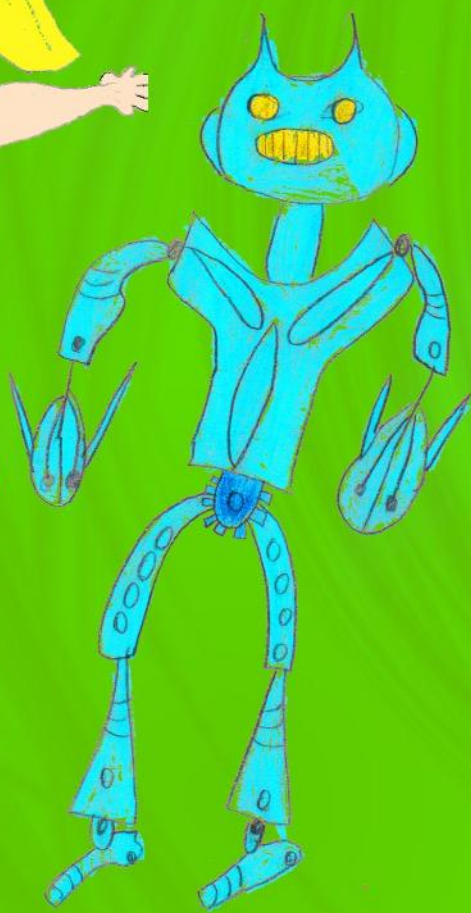
a preșcolarilor, a fost imposibil să le cuprind aici pe toate, preferând astfel să abordez doar dimensiunea copiilor. Am făcut însă în final câteva propuneri și am lansat posibile întrebări de cercetare care vizează și celelalte două dimensiuni, pe baza datelor care au reieșit din munca de teren. Prin urmare, diversele interacțiuni între copii și părinți, stimulii pe care aceștia îi primesc în familie, posibilele stereotipuri de gen ale părinților, tipul de stimuli pe care îi primesc copiii de la cadrele didactice precum și variabilitatea acestora în funcție de gen, toate acestea își merită răspunsuri în cercetări separate, mai ample. Lumea adultă cu care copiii interacționează reprezintă sursa primară din care aceștia își preiau informațiile, încorporându-le în lumea lor pentru a le servi propriilor interese (cf conceptului de *reproducere interpretativă* propus de Corsaro [2005]). Consider că rezultatele unor asemenea cercetări realizate pe populație românească ar fi deosebit de interesante și benefice pentru a analiza și pentru a aduce unele îmbunătățiri practicilor parentale de la noi din țară precum și pentru a introduce în școala românească dimensiunea de gen¹, ceea ce ar oferi șanse egale atât fetelor, cât și băieților.

¹ Un studiu foarte important pe această temă a fost realizat în școlile din România, în 2004, de către UNICEF și Institutul de Științe ale Educației, intitulat *Perspective asupra dimensiunii de gen în educație*. Studiul a fost accesat de pe următoarea adresa de internet, în data de 23 noiembrie, 2006: http://www.unicef.org/romania/ro/STUDIU_de_GEN.pdf

Extras din volumul:

Cobusneanu, S. (2008). ROZ vs ALBASTRU BARBIE vs BIONICLE. Despre i dincolo de dicotomii: în c utarea spa iului gender confortabil. Ia i, România: Lumen.

Continuarea acestui volum o puteți lectura achiziționând volumul de pe
www.editorialumen.ro
www.lumenpublishing.com
sau din librăriile noastre partenere.

Conținutul acestui volum nu reprezintă în mod necesar punctul de vedere al Editurii Lumen sau al finanțatorilor

Publicat cu finanțarea:

media **LUMEN**
www.EdituraLumen.ro